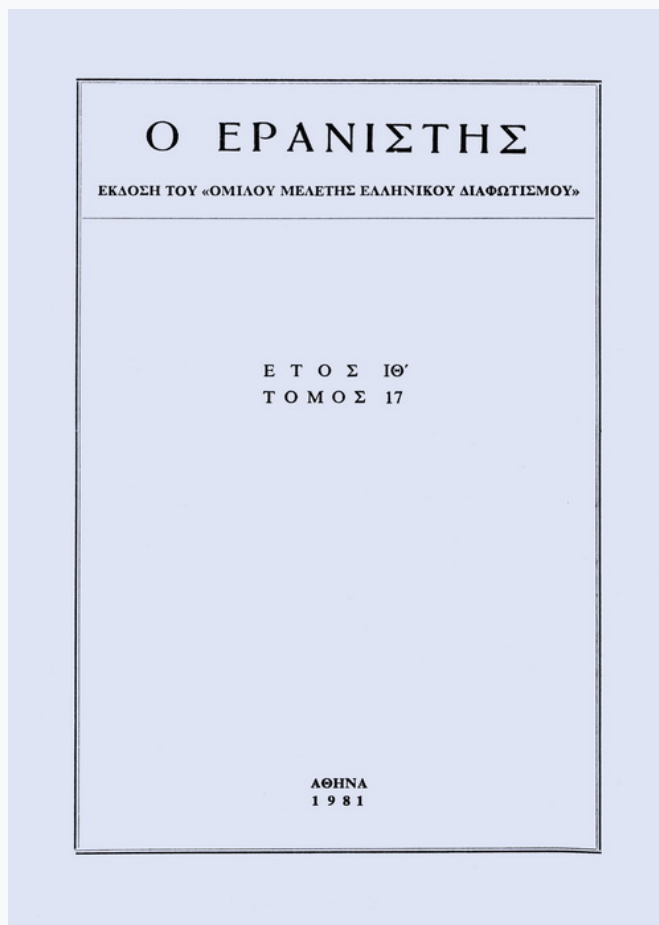

The Gleaner

Vol 17 (1981)

**Δύο μεταφράσεις του Ανδρέα Λασκαράτου στο
κερκυραϊκό Almanacco per l'anno 1831**

Κρίστα Ανεμούδη-Αρζόγλου

doi: [10.12681/er.309](https://doi.org/10.12681/er.309)

To cite this article:

Ανεμούδη-Αρζόγλου Κ. (1981). Δύο μεταφράσεις του Ανδρέα Λασκαράτου στο κερκυραϊκό Almanacco per l'anno 1831. *The Gleaner*, 17, 146–161. <https://doi.org/10.12681/er.309>

**ΔΥΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΥ
ΣΤΟ ΚΕΡΚΥΡΑΪΚΟ ALMANACCO PER L' ANNO 1831**

Τὸ ἔργο τοῦ Ἀνδρέα Λασκαράτου, ὅσο δὲν δημοσιεύθηκε σὲ αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις ἀπὸ τὸν ἴδιο, εἶναι σκορπισμένο σὲ διάφορα φυλλάδια, ἐφημερίδες, περιοδικὰ — ἐλληνικὰ καὶ ξένα — καὶ σὲ ἰδιωτικὰ ἀρχεῖα. Μεγάλον μέρος τοῦ ἀθησαύριστου αὐτοῦ ὕλικου συγκεντρώθηκε καὶ ταξινομήθηκε ἀπὸ τοὺς Α. Παπαγεωργίου - Α. Μοσχοβάκη στὴ χρήσιμη ἐκδοσὴ τῶν Ἀπάντων τοῦ Λασκαράτου¹. Ὁ Ἀλέκος Παπαγεωργίου, στὴν εἰσαγωγὴ τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς, περιγράφει τὶς δυσχέρειες ποὺ εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσει στὸν καταρτισμὸ τῆς Βιβλιογραφίας Λασκαράτου καὶ παρατηρεῖ πὼς τὰ στοιχεῖα ποὺ παρατίθενται στὰ Ἀπαντα θὰ πρέπει νὰ λειτουργήσουν ἀπλῶς ὡς ἀφετηρία γιὰ τὸν μελλοντικὸ ἐρευνητὴ ἀκόμη, ἐπισημαίνει ὅτι ἡ ἐργογραφία τοῦ συγγραφέα εἶναι ἀπαραίτητο νὰ συμπληρωθεῖ, ἀφοῦ προηγουμένως ἐρευνηθεῖ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ τὸ κερκυραϊκὸ Almanacco, σατιρικὸ ἡμερολόγιον ποὺ ἐβγαζε ὁ Ἰταλὸς λόγιος Vicentio Nannuzi ἐπὶ τέσσερα χρόνια, ἀπὸ τὸ 1828 ὡς τὸ 1831².

Ὁ Nannuzi καταγόταν ἀπὸ τὴν Τοσκάνη, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑποταγὴ τῆς πατρίδας του στὴν Αὐστρία, κατέφυγε, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι συμπατριῶτες του, στὰ Ἑπτάνησα. Ἐκεῖ ἔκανε τὸ δάσκαλον «γλωσσῶν καὶ φιλοσοφίας»³ παραδίδοντας μαθήματα σὲ σπίτια ἢ δουλεύοντας σὲ δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ σχολεῖα στὴν Κέρκυρα, τὴ Λευκάδα, τὴν Ἰθάκη καὶ τὴν Κεφαλλονιά. Παράλληλα ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα μὲ τὴ μελέτη τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ λογοτεχνίας, ἔγραψε μάλιστα καὶ ὁ ἴδιος ποιήματα καὶ πεζὰ σὲ γλώσσα δημοτικὴ, ποὺ τὴ χρησιμοποίησε μὲ τρόπο ποὺ μαρτυρεῖ βαθιὰ γνώση καὶ ἀσφαλὲς γλωσσικὸ αἰσθητήριον.

1. Ἀπαντα Ἀνδρέα Λασκαράτου, Πρόλογος Γρηγορίου Ξενόπουλου. Εἰσαγωγὴ - Κριτικὴ Ἀνθολογία - Γλωσσάριον - Βιβλιογραφία Ἀλέκου Παπαγεωργίου. Ἐπιμέλεια - Κατάταξις Κειμένων Ἀντ. Μοσχοβάκη, τ. Α' - Γ', Ἀθήνα, «Ἀτλας», 1959 [στὸ ἐξῆς: Ἀπαντα].

2. Βλ. Ἀπαντα, τ. Γ', σ. ζ'.

3. Βλ. Ἠλία Τσιτσέλη, Κεφαλληνιακὰ Σύμμικτα, τ. Α', Ἀθήνα 1904, σ. 267.

Στὴν ἀρχὴ (1816) πῆγε στὴν Κέρκυρα ὅπου φιλοξενήθηκε γιὰ ἓνα διάστημα ἀπὸ τὸν Κεφαλλονίτη Δημήτριο Κοργιαλένιο, τὸν μετέπειτα πεθερὸ τοῦ Λασκαράτου, στὸν ὁποῖο καὶ ἀφιέρωσε τοὺς πρώτους του ἑλληνικοὺς στίχους. Σχετίστηκε μὲ πολλοὺς λόγιους καὶ συνδέθηκε φιλικὰ μὲ τὸν Ἀνδρέα Κάλβο, τὸν Ἀθανάσιο Ψαλῖδα (τὸν ὁποῖο καὶ διαδέχθηκε, ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του, τὸ 1829, στὴ διεύθυνση τοῦ «δευτερεύοντος σχολείου» τῆς Λευκάδας), τὸν Ἀνδρέα Μουστοξύδη καὶ τὸν Διονύσιο Σολωμό. Ὁ Nannuzi ἄφησε σὲ ὅλους ὅσοι τὸν γνώρισαν στὰ Ἐπτάνησα ἄριστες ἐντυπώσεις τόσο γιὰ τὴν εὐρύτατη μόρφωσή του ὅσο καὶ γιὰ τὸν εὐθυμο, ἀνοιχτόκαρδο χαρακτήρα καὶ τὸ ὀξὺ σκαμπτικό του πνεῦμα. Τὸ 1831 ἐπέστρεψε στὴν Ἰταλία. Πέθανε στὴ Φλωρεντία τὸ 1857⁴.

Πλὴν στὸ Nannuzi μαθήτευσε γιὰ λίγο καὶ ὁ Ἀνδρέας Λασκαράτος. Ὅταν τὸ 1828 ὁ Λασκαράτος πῆγε στὴν Κέρκυρα, προστατευόμενος τοῦ θείου του Κόντε Δημητρίου Δελλαδέτσιμα, δικαστὴ στὸ νησί, μαθήτευσε κοντὰ σὲ δύο δασκάλους: τὸν Ἀνδρέα Κάλβο, ποὺ τοῦ δίδαξε τὴν «τέχνη τοῦ συνθέτειν», καὶ τὸν Nannuzi ποὺ τὸν μύησε στὴν Ἱταλικὴ λογοτεχνία, τοῦ ἔμαθε τὰ μυστικὰ τῆς Ἰταλικῆς σάτιρας, καθοδήγησε τὶς πρώτες ποιητικὲς του δοκιμὲς καί, τέλος, ὅπως θὰ δοῦμε ἀναλυτικότερα παρακάτω, τὸν παρουσίασε στὸ ἡμερολόγιό του. Στὴν προσωπικότητα τοῦ Nannuzi, τῇ λογοτεχνικῇ μαθητείᾳ του μαζὶ του καὶ τῇ συνεργασίᾳ του στὸ Almanacco ἀναφέρεται, ἄλλωστε, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Λασκαράτος στὴν αὐτοβιογραφία του⁵: «Ὁ Κορ Ναννούτσης, ποὺ ἐπειτα, γιὰ τὶς φιλολογικὲς του ἐργασίες, ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῆς Crusca⁶, ἦταν [...] χαρακτῆρας ἀνοιχτόκαρδος καὶ φαιδρός. Ἐγραφε στίχους καὶ μικρὰ σατυρικὰ ποιήματα μὲ πολὺ πνεῦμα. Μοῦ ἔδωσε στὴ σάτυρα παραγγέλματα, ποὺ αἰσθανόμουν εὐχαρίστηση νὰν τὰ ἐχτελῶ ἀμέσως, προσπαθῶντας νὰ φτειάσω μικρὰ ποιήματα, κατὰ μίμηση τῶν ἰδικῶν του. Μοῦ τὰ διόρθωνε. Τὸν παρακολούθησα καὶ σὲ μιὰ σειρὰ μαθημάτων ρητορικῆς», ἀλλὰ καὶ ἄλλοι⁷: «...ὁ δάσκαλός μου Ναννού-

4. Βλ. Φ. Μιχαλόπουλου, «Βικέντιος Ναννούτσης (Ἕνας ἰταλοἑλλην λόγιος καὶ ποιητής)», ἐφ. *Καθημερινή*, 13 Φεβρουαρίου 1939.

5. Βλ. *Ἀπαντα*, τ. Α', σ. 6.

6. Ἡ Φιλολογικὴ Accademia de Crusca ἰδρύθηκε στὴ Φλωρεντία τὸ 1582. Ὁ Nannuzi ἀνγορευθῆκε μέλος τῆς τὸ 1847, ἔπειτα ἀπὸ τὴν τεράστια ἐπιτυχία ποὺ γνώρισε στὴν Ἰταλία ἡ μελέτη του *Manuale del primo secolo della Lingua Italiana*, τ. 1-3, Firenze 1837-9. Σχετικὰ βλ. Φ. Μιχαλόπουλου, *Βικέντιος Ναννούτσης...*, ὅ.π.

7. Βλ. *Ἀπαντα*, τ. Γ', σ. 220.

τσης εἰς τοὺς Κορφοὺς μ' ἐπρχακλοῦσε καὶ τοῦ ἐμετάφραζα ἰταλικῆς ποιήσεως ἐδικῆς του καὶ ἄλλων, διὰ τὰ τότε ἡμερολόγιά του».

Τὸ ἡμερολόγιο αὐτὸ τοῦ Nannuzi, ἐντελῶς ἀδιερεύνητο ὡς τώρα, γιατί ἔμενε ἀβιβλιογράφητο, εἶναι σήμερα προσιτό, κατὰ ἓνα τμήμα του. Πρόσφατα, τὸ συλλεκτικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Μάνου Χαριτάτου ὁδήγησε στὴν ἐπισήμανση καὶ βιβλιογράφηση ἑνὸς ἀντιτύπου τοῦ τελευταίου τόμου τοῦ ἡμερολογίου, τοῦ *Almanacco per l'anno 1831*⁸.

Τὸ ἡμερολόγιο ἀποτελεῖται ἀπὸ 95 σελίδες, 16×11 ἐκ., καὶ περιέχει σατιρικὰ ἢ χιουμοριστικὰ στιχοῦργήματα ποὺ πλαισιώνουν τὶς ἀναγκαιῆς, ἡμερολογιακοῦ χαρακτήρα, πληροφορίες σὲ πεζό, ποὺ εἶναι καὶ αὐτὲς σχολιασμένες σατιρικὰ. Ὁ μακροσκελὴς παρωδιακὸς ὑπότιτλος τοῦ ἡμερολογίου⁹ καθὼς καὶ ὁ «τόπος» ἐκδόσης («Mondo della luna»: lunatico: φρενοβλαβής, σεληνόπληκτος) μᾶς προδιαθέτουν γιὰ τὸ περιεχόμενό του. Φαίνεται πὼς τὸ ἡμερολόγιο γράφεται ὁλόκληρο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Nannuzi, ἂν καὶ τὸ ὄνομά του δὲν ἐμφανίζεται πουθενά. Ὅλα τὰ κείμενα εἶναι γραμμένα στὰ ἰταλικά μὲ δύο ἐξαιρέσεις: ἓνα στιχοῦργημα, ἀφιερωμένο στὴ Madonna Pimpinella, ὅπου ἐναλλάσσονται, μὲ ἐξαιρετικὴ ἄνεση καὶ φυσικότητα, ἐλληνικὲς καὶ ἰταλικὲς λέξεις¹⁰, καὶ δύο ποιητικὲς μεταφράσεις, στὰ ἐλληνικά, ἀπὸ τὸν Ἀνδρέα Λασκαράτο, ποὺ ἀποτελοῦν τὰ μόνα ἐνυπόγραφα κείμενα τοῦ τόμου.

Οἱ δύο αὐτὲς συνεργασίες τοῦ Λασκαράτου βρίσκονται στὶς τελευταῖες σελίδες τοῦ ἡμερολογίου (σ. 91-95). Τὸ πρῶτο στιχοῦργημα (σ. 91-94) ἔχει στὴ θέση τοῦ τίτλου τὴν ἐπεξήγηση: Traduzione in Greco moderno della Canzonetta:

Ahime, dimmi fino a quanto
Questa vita, o mia canna,
Così trista ed assassina,
Fino a quanto ha da durar?

8. Βιβλιογραφήθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο· βλ. Μάνου Χαριτάτου, «Τὰ ἡμερολόγια στὰ χρόνια 1800-1863. (Μὲ προσθήκες στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία)», Ὁ Ἑρανιστὴς 14 (1977) 118. Εὐχαριστῶ θερμὰ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὸν κ. Χαριτάτο ποὺ μοῦ παραχώρησε πρόθυμα τὸ ἀντίτυπο αὐτὸ γιὰ ἔρευνα.

9. «In cui si contengono cose da fare scappare i cani, e da far perdere il cervello a chi non lo ha. Del famoso astrologo Don Pipistrello Pappagrilli da San Rocco. Dottore delle Lasagne, membro corrispondente dei Maccheroni, Socio ordinario delle Pappardelle, Istoriografo delle Luganighe, Direttore dei Tortellini, Segretario perpetuo delle Frittelle, Bibliotecario delle Trippe, Cavaliere dei Ceci e dei Finocchi ec. ec. ec.».

10. Βλ. *Almanacco... 1831*, σ. 56-58: «A Madonna Pimpinella Succiabroda».

καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἑλληνικὴ μετάφραση σὲ εἴκοσι τετράστιχες στροφές.

Τὸ δεύτερο στιχοῦργημα, ἀπὸ τέσσερις τετράστιχες στροφές, δημοσιεύεται στὴ σ. 95· ἐδῶ, ἡ ἐπικεφαλῆς ἐπεξήγηση εἶναι πρὸ διαφωτιστικῆς: Traduzione in Greco moderno dell'anacreontica del Vittorelli

Non ti accostare all' urna
Che il cener mio rinsera,
Questa pietosa terra
E sacra al mio dolor.

Ἡ ὑπάρξη τῶν δύο αὐτῶν συνεργασιῶν τοῦ Λασκαράτου ἦταν ἀπὸ παλιὰ γνωστὴ. Γιὰ τὸν ἐντοπισμὸ τῆς δεύτερης ὑπῆρχαν ἐνδείξεις, οἱ ὁποῖες ὥστόσο εἴτε δὲν εἶχαν προσεχθεῖ, εἴτε δὲν εἶχαν ἐρμηνευθεῖ σωστά. Γιὰ νὰ ἀναχθοῦμε, ἀντίθετα, στὴν πηγὴ τῆς πρώτης, ἦταν ἀναγκαστὸ νὰ βρεθεῖ προηγουμένως τὸ ἴδιο τὸ Almanacco· ἃς δοῦμε λοιπὸν τὰ στοιχεῖα ποὺ διαθέταμε ὡς τώρα:

Ἐκτὸς ἀπὸ τίς γενικὲς καὶ ἀόριστες πληροφορίες ποὺ δίνει ὁ Λασκαράτος στὴν αὐτοβιογραφία του, συγκεκριμένη μνεῖα καὶ γιὰ τίς δύο συνεργασίες κάνει μόνον ὁ Ἡλίας Τσιτσέλης¹¹: «Ἐν Κερκύρᾳ ὁ Λασκαράτος κατελήφθη αὐτόχρημα ὑπὸ μανίας πρὸς τὸ στιχοῦργεῖν ἢ μεταφράζειν ποιήσεις. Ἐκ τῶν πρώτων τοιούτων αὐτοῦ ἔργων εἶναι καὶ ἡ σάτυρα Ahime dimmi fino a quanto καὶ τὸ ἐλεγειακὸν τοῦ Vittorelli Non ti accostare all' urna ὑπερτονισθὲν ὑπὸ διαπρεποῦς μουσουργοῦ κατέστη δημοτικώτατον». Σημειώνει ἀκόμη ὅτι καὶ τὰ δύο ποιήματα δημοσιεύθηκα στὸ Almanacco 1831, Corfu 1831, σ. 91-95. Αὕτη εἶναι καὶ ἡ μοναδικὴ πληροφορία ποὺ εἶχαμε γιὰ τὸ πρῶτο στιχοῦργημα.

Ἀντίθετα, οἱ πληροφορίες γιὰ τὸ δεύτερο στιχοῦργημα ἦταν πολὺ περισσότερες. Λίγα χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸν Τσιτσέλη, ὁ Ἡλίας Ζερβὸς ἐπισημαίνει: «Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δημοσιεύθηκα στίχοι του [τοῦ Λασκαράτου] στὸ φιλολογικὸ ἡμερολόγιο τοῦ Ναννοῦτση, σχεδὸν μεταφράσεις ἀπὸ τὸ ἰταλικό. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ οἱ παλαιότερα πολὺ γνωστοὶ στὴν Ἑπτάνησο καὶ τραγουδημένοι στίχοι:

Μὴ σιμώσης, στὸν τάφο μου ἐπάνω
ποῦ κλείει μέσα τὸ ἄμορφο σῶμα.
Τοῦτο μ' ἔκραζε τὸ ἔσπλαγχο χῶμα
ὄντις μ' ἔδιωχνες ἄσπλαγχνῇ ἐσύ.

11. Λασκαράτος, *Αὐτοβιογραφία*: βλ. παραπάνω σημ. 5, 7. Τσιτσέλης, *Κεφαλληνικά Σύμμικτα*, ὁ.π., σ. 707-708.

Τώρα τὶ νὰ μοῦ κάμουνε τ' ἄνθια
καὶ τὰ δάκρυα ποὺ χύνεις γιὰ μένα!
Τὶ ὠφελοῦν τὰ κορμιά τὰ θαμμένα
τὰ δάκρυά σου καὶ τ' ἄνθια σκληρή; κτλ.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ λεκτικοῦ καὶ τοῦ ὅφους τοῦ Σολωμοῦ εἶναι φανερὴ στοὺς στίχους αὐτοὺς καθὼς καὶ στ' ἄλλα λυρικά τῆς νεανικῆς του ἡλικίας. Μὲ τὸ Σολωμὸ ἄλλωστε ἐγνωρίζετο τότε καὶ εἶχε τὴν ὁδηγία καὶ τὴν ἐκτίμησίν του»¹².

Ὁ Ζερβός, βέβαια, δὲν ἀναφέρει οὔτε τὸν τίτλο τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου, οὔτε τὸν ποιητὴ του· ἡ μαρτυρία του ὅμως εἶναι σημαντικὴ, ἀφοῦ παρατίθενται οἱ δύο πρῶτες στροφές τοῦ στιχουργήματος καὶ ἐπιβεβαιώνεται ἡ πληροφορία τοῦ Τσιτσέλη ὅτι τὸ ποίημα ἦταν πολὺ γνωστὸ στὰ Ἑπτάνησα καὶ ὅτι εἶχε μελοποιηθεῖ¹³.

Ἡδὴ ὅμως τὸ 1865, στὴ «Στιχουργικὴ τῆς Γραικικῆς Γλώσσης»¹⁴ ὁ Λασκαράτος εἶχε χρησιμοποιοῦναι τρεῖς ἀπὸ τὶς τέσσερις στροφές τοῦ ἴδιου ποιήματος (τὴν πρώτη, τὴν τρίτη καὶ τὴν τετάρτη) ὡς παράδειγμα δεκασύλλαβου τετράστιχου ποὺ ἀρμόζει καλύτερα σὲ «σοβαρὲς ποιήσεις». Τὸ ποίημα, ἄλλωστε, ἐπανεκδόθηκε ἀπὸ τὸν Λασκαράτο τὸ 1872: συμπεριλήφθηκε ὁλόκληρο (τέσσερις στροφές) στὴν ποιητικὴ συλλογὴ του «Στιχουργήματα Διάφορα», μὲ τὸν τίτλο «Μὴ σιμόσης στὸν τάφο μου ἀπάνου» καὶ μὲ τὴν ὑποσημείωση: «Ἐγινε καὶ ἐτυπώθη, ἂν δὲν σφάλω τὰ 1828, στοὺς Κορφοὺς, εἰς τὸ τότε ἡμερολόγιό τοῦ Ναννοῦτση»¹⁵.

12. Βλ. Ἡλίας Ζερβοῦ, «Ἀνδρέας Λασκαράτος», *Διαλέξεις περὶ Ἑλλήνων ποιητῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος*, Ἀθήνα 1916, σ. 9. Θὰ πρέπει, πάντως, νὰ διευκρινήσουμε ἐδῶ, πὼς ὁ Λασκαράτος, σύμφωνα τουλάχιστον μὲ τὴ δική του μαρτυρία, γνωρίστηκε μὲ τὸ Σολωμὸ δύο περίπου χρόνια ἀργότερα: «Στὰ 1833 ὁ κόντες Δελαδέτσιμας [...] μὲ ξαναπῆρε στὴν Κέρκυρα [...]. Τότες ἐγνώρισα στὴν Κέρκυρα τὸν ποιητὴ κόντε Σολωμὸ. Ἐπήγαινα συχνὰ σπῖτι τοῦ καὶ τοῦ ὑπόβανα τὶς μικρές μου συνθέσεις ποὺ εἶχε τὴν καλωσύνη ν' ἀκούη τὴν ἀνάγνωσή τους καὶ ἀπάνου στὲς ὁποῖες μοῦ ἔκανε πάντα ὠφέλιμες παρατηρήσεις. Ἐρχονταν ἐπίσης ἐκεῖ κι' ἄλλοι καὶ ὅλοι τοῦ διάβαζαν κάτι» («Ἀπαντα», τ. Α', σ. 6-7).

13. Τὰ ἴδια περίπου στοιχεῖα ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Ν.Γ. Σταθάτος, Ἀνδρέα Λασκαράτου, *Ποιήματα Ἀνέκδοτα*, Ἀθήνα, «Μαρῆς», 1958, σ.ζ'.

14. Βλ. *Στιχουργικὴ τῆς Γραικικῆς Γλώσσης*, Κεφαλλονιά, 1865 [=«Ἀπαντα», τ. Β', σ. 267-289].

15. Βλ. *Στιχουργήματα Διάφορα* Ἀνδ. Λασκαράτου ἐκδοθέντα ἐπιμελεία καὶ ἐνεργεία φιλομούσων τινῶν νέων, Κεφαλλονιά 1872 [=«Ἀπαντα», τ. Β', σ. 509-510]. Ἀπὸ παραδρομὴ ὁ ποιητὴς χρονολογεῖ τὴ μετὰφραση στὰ 1828, πρῶτο ἔτος τῆς ἐκδόσεως τοῦ *Almanacco*.

Α. Τὸ πρῶτο στιχοῦργημα δὲν ἔχει δημοσιευθεῖ σὲ καμία ἔκδοσι ποιημάτων τοῦ Λασκαράτου καὶ δὲν περιλαμβάνεται στὰ Ἀπαντα. Τὸ ἰταλικό του πρωτότυπο βρίσκεται ἐπίσης στὸ Almanacco per l' anno 1831: πρόκειται γιὰ τὸ ἀνώνυμο (τὰ γράμματα D, Z εἶναι πιθανότατα τὰ ἀρχικά τοῦ ὀνοματεπώνυμου τοῦ ἄγνωστου ποιητῆ) στιχοῦργημα D... Z... Alla sua Bella (σ. 38-41), ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ εἴκοσι τετράστιχες στροφές καὶ μία, τὴν τελευταία, ἐξάστιχη· ἡ στροφή αὐτὴ παραλείπεται στὴν ἐλληνικὴ μετάφραση.

Παραθέτω ἀντικριστὰ τὸ ἰταλικό πρωτότυπο καὶ τὴν ἐλληνικὴ μετάφραση, ὅπως δημοσιεύθηκαν στὸ Almanacco, χωρὶς ἐπεμβάσεις στὴν ὀρθογραφία καὶ τὴ στίξη:

D. Z... ALLA SUA BELLA

TRADUZIONE IN GRECO MODERNO DELLA CANZONETTA

1 Ahimè, dimmi, fino a quanto
Questa vita, o mia carina,
Così trista ed assassina,
Fino a quanto ha da durar?

Ahimè, dimmi fino a quanto
Questa vita, o mia carina,
Così trista ed assassina,
Fino a quanto ha da durar?

1 Ἀχ Κυρά μου, πές μου ὡς
πότες

2 Queste eterne givarolte,
Questi eterni andirivieni,
Finchè i tempi son sereni,
Gioja mia, li potrò far.

Μιά ζωὴ τόσο παιδεμένη,
Μιά ζωὴ τόσο στερεμένη
Πές μου ὡς πότες θὰ βα-
στῇ;

3 Ma allorchè verrà l'Inverno
Che oramai non è lontano
E a soffiare il Tramontano
Allorchè comincerà;

2 Καὶ ὅσο δὲ εἶναι καλοκαῖρι
Πάει καλὰ τὸ σεῖρε καὶ ἔλα.
Μὰ γιὰ πές μου δὲν εἶν
τρέλα

Ὅντες πιάνουν τὰ νερά;

4 Qui dal freddo le pazzette
Stare a battere, e a tremare
Come un can non posso stare,
Nè sarebbe carità;

3 Τότες ποῦ ὁ Βοριᾶς φυσάει
Μέρα νύκτα παγομένος
Σὰν Παχὺ χίριο πησμένης
Καμμιά ἀγίτσα θὰ βρεθῶ.

5 Star non posso, anima mia,
Dalla pioggia qui da matto

4 Τὶ δὲν εἶμαι μαθημένος
Ὁχ τὸ κρύο νὰ τουρτου-
ρίζω,
Σὰ σκυλὶ νὰ τρεμουλίζω,

- A bagnarmi come un gat-
to,
A buscar qualche malor.
- 6 E Messer lo M....ne.
Detto m'ha che mi rigu-
ardi,
E che attento ognor mi
guardi
Della notte dal rigor.
- 7 Perocchè se all'aria chiappo
Qualche buona infredda-
tura,
Giù mandarmi in sepol-
tura
Certamente ella mi può.
- 8 Manco mal se da sedere
Qui ci fosse un qualche
loco;
Ma nè punto qui nè poco
Dove assidermi non so.
- 9 Che ogni notte, con che
gusto
Io non so, certi bricconi
Che spiando dai cantoni
Coll' occhiale ognor mi
stan,
- 10 D'una certa robiciuola....
Tu m'intendi... imariuoli!
Tutti quanti i muricciuoli
Qua e là sporcando van.
- 11 L'altra notte si le brache
Io mi sono iusudiciato,
Che appestavo da ogni
lato
Lungi un miglio per mia
se.
- Γιατί τ'ἄϊμα μου εἶν ψυλό.
5 Μὲ ἀστροπόβροντα καὶ χιόνια
Δὲν μπορῶ μέσx στῇ στρά-
τα
Νὰ κοιλιώμαι σὰν τῇ γάτα
"Ολη νύκτα μοναχός.
- 6 Τόχε πεῖ καὶ ὁ Μακκαρούνιας,
'Αχόλη μου περιστέρx
Νὰ φυλάομ' ὁχ τὸν ἀγέρα
Τσῇ νυκτός, γιατί' εἶν κα-
κός.
- 7 Γιατί, φῶς μου, ἄν ἀρρωστή-
σω
Χωρὶς ἄλλο τὴν πxθένω,
Καὶ στὸν "Αδῃ κατεβαίνω
Χωρὶς νὰ σέ ματαιιδῶ.
- 8 Νᾶταν κάνε ἰδῶ τρυγύρου
Καμμιά πέτρα νὰ καθήσω,
Μὰ ποῦ! μήτε ν' ἀκουμβή-
σω
Δὰ φειδεύομαι πουλιό.
- 9 Γιατί κάποιοι μεθυστάδες
Στὰ καντούνια τρυπομένοι
Μὲ κυττοῦνε οἱ πομπιομέ-
νοι
'Απὸ κεῖ μὲ τὸ γιαλί.
- 10 'Οποῦ ἀλείφουν τὰ παιζούλια
Μ' ἕνα... πῶς νὰ σοῦ τ' ὀ-
ρίσω...
Μὲ νογᾶς.... γιὰ νὰ γιομίσω
Οχ τὰ νύχια ὡς τὴν κορφή.
- 11 Καθὼς κιόλα ἐψῆς τῇ νύχτα
'Εγιομίσαν τὰ σκουτιά μου
Σ' ἕναν τρόπο, ἄχ κυρά μου,
Ποῦ δὲν εἶχα παστρεμούς.

- 19 Che se presto il pateracchio
Non si fa, sii certa, ahi
lasso!
Me n'andrò presto a Pat-
rasso
E ne avrai la colpa tu.
- 20 Ch'io mi struggo, te lo giuro
Come al fuoco tale e
quale
La braciucola di majale,
E, ben mio, non posso più
- 21 Ed altro volea dir, ma in
quell'istante
Si sovvenne che a cena
andar dovea;
E fatto uno sgambetto ed
un galante
Inchino alla sua bella
Dulcinea,
Scappò via come un ful-
mine di butto,
Per tema di non stare a
dente asciutto.
- 19 Τι ἄν ὁ γάμος μας δὲ γένη,
Ἄχ με πέρνης στὸ λαιμό
σου,
Καὶ θὰ κλάψῃς τὸν πιστό
σου.
Ὅντες δὲν ἔχει γιатриά.
- 20 Ἄχ γιὰ σὲ κυρά μου λιώνω
Ποῦ ἡ καρδοῦλα μου τὸ
ξέρει
Σὰ στὴ φλόγα ξιγγοκαῖρι
Σὰ μαροῦλι στὴ φωτιά.

Τοῦ Ἀνδρέα Τυπάλδου Λασκαράτου Κεφαλληναίου

Ἀπὸ τῆ συγκριτικῆ ἀνάγνωση τῶν δύο κειμένων διαπιστώνεται πὼς ὁ Λασκαράτος στὴ μετάφρασή του κινεῖται μέσα στὰ θεματικὰ πλαίσια τοῦ ἰταλικοῦ κειμένου, χωρὶς ὥστόσο νὰ προσκολλᾶται σχολαστικὰ σ' αὐτό. Οἱ παρεκκλίσεις ἀπὸ τὸ πρωτότυπο εἶναι συχνές καὶ οὐσιαστικές· ὁφείλονται ἄλλοτε στὴν προσπάθεια τοῦ μεταφραστῆ νὰ ἀπαλείψει ἄσμενες λέξεις ἢ ἐκφράσεις τοῦ ἰταλικοῦ (ὅπως γίνεται, π.χ., στοὺς δύο τελευταίους στίχους τῆς δέκατης πέμπτης στροφῆς ἢ στὴ δέκατη στροφή) καὶ ἄλλοτε στὴν ἐπιθυμία του νὰ χρωματίσει σατιρικὰ τὸ ἐλληνικὸ κείμενο, ὅποτε μᾶς δίνει πρωτότυπους στίχους, καρπὸ τῆς δικῆς του ἔμπνευσης, ποὺ ἐνσωματώνονται στὸ σύνολο πολὺ πετυχημένα· (βλ., π.χ. τοὺς στ. 3 καὶ 4 τῆς τρίτης στροφῆς ἢ τοὺς στ. 3 καὶ 4 τῆς εἰκοστῆς). Μὲ ἀνάλογο τρόπο, χωρὶς ἄμεση δηλαδὴ σχέση μὲ τὸ

πρωτότυπο, μεταφράζονται σχεδὸν ὁλόκληρη ἢ τέταρτη, πέμπτη, ἑβδόμη, δέκατη, ἐνδέκατη, δέκατη τέταρτη καὶ δέκατη ἑνατη στροφή, καθὼς καὶ διάφοροι μεμονωμένοι στίχοι ἄλλων στροφῶν. Ἀπὸ τὸ πρωτότυπο διατηρεῖται ἡ μετρικὴ μορφή: καὶ στὰ δύο κείμενα ἔχουμε τετράστιχες στροφές, στὶς ὁποῖες οἱ τρεῖς πρῶτοι στίχοι εἶναι (μὲ τὴν ἑλληνικὴ μετρικὴ ὁρολογία) τροχαῖοι ὀκτασύλλαβοι καὶ ὁ τέταρτος τροχαῖκός ἐπτασύλλαβος· ὁμοιοκαταληκτοῦν ὁ δεύτερος μὲ τὸν τρίτο στίχο (ἡ τελευταία εἰκοστή πρῶτη στροφή τοῦ ἱταλικοῦ κειμένου δὲν μεταφράζεται ἀπὸ τὸ Λασκαράτο).

Μποροῦμε, ἐπομένως, νὰ ποῦμε πὼς τὸ στιχοῦργημα μεταφράζεται ἐλεύθερα καὶ πὼς τὸ ἱταλικὸ κείμενο χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸ μεταφραστὴ ὡς ἀφετηρία γιὰ τὴ δική του δημιουργικὴ ἀνάπλαση καὶ τὴ στιχοιργικὴ του ἄσκηση· τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς προσπάθειας εἶναι μιὰ νέα ποιητικὴ δημιουργία, μὲ αὐτοτελῆ ἀξία, στὴν ὁποία, ὅχι μόνον διατηρεῖται, ἀλλὰ καὶ ἐπιτείνεται τὸ σκωπτικὸ, χιουμοριστικὸ πνεῦμα τοῦ ἱταλικοῦ πρωτοτύπου.

Ἡ βασικὴ αἰτία γιὰ τὴ μὴ ἀναδημοσίευση τοῦ στιχοῦργήματος αὐτοῦ ἀπὸ τὸ Λασκαράτο, εἶναι ἡ ἴδια πού ἰσχύει καὶ γιὰ πολλὲς ἄλλες νεανικὲς μεταφράσεις τοῦ ἱταλικῶν ποιημάτων· τὸ ἱστορικὸ τους εἶναι λίγο πολὺ γνωστό: μερικὰ χρόνια ἀργότερα, ὁ Λασκαράτος τὶς ἀποκήρυξε καὶ γιὰτὶ δὲν πίστευε στὴ λογοτεχνικὴ τους ἀξία, καὶ γιὰτὶ τὶς θεωροῦσε τόσο ἄσεμνες πού δὲν ἔπρεπε νὰ δημοσιευθοῦν ποτέ¹⁶.

Ὅστοςο πολλὲς ἀπὸ αὐτὲς τὶς συνθέσεις διχσώθηκαν ἀπὸ φίλους του σὲ δύο χειρόγραφα τετράδια τὰ ὁποῖα, κάποια στιγμή, πέρασαν στὰ χέρια τοῦ Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη. Τὸ 1863 ὁ Λασκαράτος ζητᾷ ἀπὸ τὸ Βαλαωρίτη νὰ τοῦ τὰ ἐπιστρέψει: «Νὰ μοῦ τὲς δώσης νὰν τὲς παστρέψω ἀπὸ τὰ ἐντροπαλὰ πού εἰς αὐτὲς εὐρίσκονται, καί, σὰν τίμιος ἄνθρωπος, νὰ σοῦ τὲς ἐπιστρέψω, χωρὶς οὐδὲ καὶ νὰ βαστάζω ἀντίγραφον», τοῦ γράφει στὶς 21 Φεβρουαρίου 1863¹⁷. Λίγο ἀργότερα, στὶς 5 Ἀπριλίου τοῦ ἴδιου χρόνου, σὲ ἕνα ἄλλο του γράμμα πρὸς τὸν Βαλαωρίτη, ἐξομολογεῖται: «Οἱ στίχοι ἐκεῖνοι δὲν εἶναι πλέον δικοί μου, [...] ἀφοῦ μιὰ φορὰ τοὺς ἔδωσα ἐννοῶντας νὰ δώσω ὅχι μόνον τὸ χαρτί καὶ τὸ μελάνι, ἀλλὰ καὶ τὲς ἰδέες ἐκεῖνες μὲ τὴν ἀξίαν τους ὅλην ἀντάμα. Ὅλο ἐκεῖνο τὸ *bagaglio* τὸ ἔδωσα τότες τοῦ Πρεσβυτέρου γιὰ νὰ παστρέψω τὸ σπίντι

16. Βλ. Ἔπαντα, τ. Α', σ. 15-15'.

17. Βλ. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης. Α'. Βίος, Ἐπιστολὲς καὶ Πολιτικὰ Κείμενα. Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια Γ.Π. Σαββίδη - Νίκης Λυκούργου, Ἀθήνα, Ἰκαρος 1981, σ. 262.

μου από πρᾶμα ποῦ δὲν ἐπιθυμοῦσα νὰ ἔχω, καὶ ποῦ μόνον μοῦ ἐπόνηε νὰ καύσω. Τὸ ξαναλέγω, ἐπιθυμοῦσα νὰ διορθωθοῦνε οἱ αἰσχρότητες ὅπου εἶναι στοὺς στίχους ἐκείνους, ὅχι τάχα γιὰ νὰ φανοῦνε μιὰ μέρα ὁμορφότεροι, ἀλλὰ γιὰ νὰ φανταζόμενος τὴν πιθκὴν ἐμφάνισίν τους μιὰ μέρα εἰς τὸ κοινόν, ἐντρέπουμε ἀπὸ τὰ τῶρα — ἂν ὅμως δὲν θέλῃς νὰ διορθωθοῦνε σὺ ποῦ τῶρα εἶσαι ὁ ἰδιοχτήτης τους, ἐγὼ δὲν πιάνω τσι κλάψες»¹⁸.

Τελικὰ ὁ Βαλαωρίτης τοῦ ἔστειλε τὰ χειρόγραφα μύλις τὸ 1871· ὁ Λασκαράτος ἀντέγραψε μερικὰ ποιήματα ποῦ τὰ προόριζε γιὰ ἔκδοση¹⁹ καὶ ἐπέστρεψε πάλι τὰ δύο χειρόγραφα τετράδια²⁰. Προφανῶς, λοιπόν, τὸ στιχοῦργημα ποῦ μᾶς ἀπασχόλησε ἐδῶ καὶ ποῦ, πιθκνότατα, περιεχόταν σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο τετράδια, δὲν ἐπιλέχθηκε τότε ἀπὸ τὸ συγγραφέα του γιὰ μελλοντικὴ ἔκδοση καὶ ἔτσι παρέμεινε ἀνέκδοτο.

B. Τὸ δεῦτερο στιχοῦργημα κινεῖται σὲ κλίμα ὁλότελα διαφοροετικὸ τόσο ἀπὸ τὴν πρώτη μετάφραση ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο *Almanacco*· δὲν πρόκειται γιὰ σατιρικὸ στιχοῦργημα, ἀλλὰ γιὰ τὴ μετάφραση ἑνὸς ποιήματος («ἐλεγειακοῦ») — ὅπως ἄλλωστε τὸ χαρακτηρίζει καὶ ὁ μεταφραστής του — τοῦ πασίγνωστου ἱταλοῦ ποιητῆ *Jacopo Vittorelli*. Μὲ ποια ὅμως κριτήρια ἀποφάσισε ὁ *Nannuzi* νὰ ἀσκήσει τὸ μνηθὴ του σὲ μιὰ σύνθεση τοῦ *Vittorelli*, ἑνὸς ποιητῆ, δηλαδή, ποῦ τὸ σύνολο τῆς παραγωγῆς του παραπέμπει σὲ ἐντελῶς διαφοροετικούς ποιητικούς χώρους;

Ὅπως ἀναφέραμε καὶ πιὸ πάνω, ὁ *Vittorelli* ἦταν ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστὸς ποιητὲς τοῦ καιροῦ του. Γεννήθηκε τὸ 1749 στὸ *Bassano* τῆς Ἰταλίας καὶ σπούδασε στὸ *Collegio dei Nobili* τῆς *Brescia*. Τὸ 1787 ἐγκαταστάθηκε στὴ Βενετία, ἀπὸ ὅπου ἔφυγε ὅταν ὁ *Ναπολέων* κατέλαβε τὴν πόλη (1797), γιὰ νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴ *Padova*. Τὸ 1802 ἐπέστρεψε στὸ *Bassano*, ὅπου κατέλαβε διάφορες ὑψηλὲς θέσεις στὴν αὐστριακὴ διοίκηση· πέθανε στὴ γενέτειρά του σὲ βαθιὰ γεράματα (1835). Εὐγενὴς στὴν καταγωγή, θρησκευόμενος, φανατικὸς ἐχθρὸς τοῦ *Ναπολέοντα*, πιστὸς καὶ ἀφοσιωμένος στοὺς Αὐστριακοὺς, ἔμεινε σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ ἀνεπηρέαστος ἀπὸ κάθε τι καινούργιο: συνειδητὰ ἀντίθετος στὶς ἰδέες τοῦ Διαφωτισμοῦ, ἔμεινε προσκολλημένος στὸ πνεῦμα τῆς «Ἀρχαδιᾶς», τραγουδιστὴς τῶν λεπτῶν καὶ χωρὶς βᾶθος αἰσθημάτων. Τὰ

18. Βλ. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, ὁ.π., σ. 265-266.

19. Βλ. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, ὁ.π., σ. 272.

20. Βλ. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, ὁ.π., σ. 273.

θέματα τῶν ποιημάτων του εἶναι τὰ συνηθισμένα τῆς ποίησης τοῦ ἰταλικοῦ settecento: ἡ γυναικεῖα χάρις, τὰ πείσματα καὶ τὰ καμώματα τῆς ἀγαπημένης, οἱ γλυκεροὶ ἔρωτες. Ὁ Vittorelli ἐπηρεάσθηκε βαθιὰ ἀπὸ τὸν Pietro Metastasio (1678-1782) καὶ τὸν Paolo Rolli (1687-1765), ἂν καὶ στὴν ποίησή του βρίσκει κανεῖς καὶ ἄλλες νεοκλασικιστικὲς ἐπιδράσεις, πού προσδίδουν στίς συνθέσεις του χάρις καὶ κομψότητα, καθὼς καὶ στοιχεῖα τῆς θρηνητικῆς βόρειας «ποίησης τῶν τάφων». Ἡ φήμη του σταθεροποιήθηκε μὲ τὶς ἀνακρεόντειες, κυρίως, συνθέσεις του πρὸς τὸν ἕκταν, ὅσο ζοῦσε ἀκόμα, ἔναν ἀπὸ τοὺς πρὸς πολυδιαβασμένους καὶ ἀγαπητοὺς στὸ κοινὸ ποιητές: ὁ ἀνακρεοντισμός, ἄλλωστε, ἐνταγμένος στὸ πνεῦμα τῆς «Ἀρχαδίας» ἀναβιώνει αὐτὴ τὴν ἐποχὴ σ' ὅλη σχεδὸν τὴν Εὐρώπῃ, καὶ φυσικὰ, στὴν Ἰταλίαν (Metastasio, Rolli, Vincenzo Monti (1754-1828)). Ὁ Vittorelli ὀνομάστηκε μάλιστα «Νέος Ἀνακρέων»²¹ καὶ τὰ ποιήματά του γνώρισαν πολλὰ καὶ ἀλλεπάλληλα ἐκδόσεις, ἡ ποσότης καὶ ἡ συχνότης τῶν ὁποίων μποροῦν ἔσως νὰ συγκριθοῦν μ' αὐτὰς τοῦ Metastasio. Εἶναι, λοιπόν, προφανὲς πῶς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ αὐτὴ τὴν περίοδο ἐξακολουθεῖ — ἔστω καὶ καθυστερημένα — νὰ εἶναι στραμμένο στὴν ἀνακρεόντεια ποίηση· τὸ στοιχεῖο αὐτὸ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν τεράστια φήμη τοῦ Vittorelli, ἐξηγεῖ πιθανότατα τὴν προτίμησιν τοῦ Nannuzzi καὶ τοῦ Λασκαράτου.

Τὸ στιχοῦργημα τοῦ Vittorelli, πρὸς μετέφρασε ὁ Λασκαράτος, προέρχεται ἀπὸ τὴν πρὸ πολυδιαβασμένη συλλογὴ τοῦ Rime (Bassamo 1784², 1806³, 1815⁴, 1825-28 κ.ἑ.), ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰς μικρὰς ἀνακρεόντειες ὡδὲς ἀφιερωμένες στὴν Irene καὶ τὴν Dori²²

21. Στὸν ἑλληνικὸν χῶρον, ὁ ἴδιος τίτλος δόθηκε στὸν Ἀθανάσιον Χριστόπουλον (1772-1847) τοῦ ὁποίου τὰ *Λυρικά* ἐκδόθηκαν ἑντεκα φορές ὅσο ζοῦσε ὁ ἴδιος (1811, 1814, 1817, 1818, 1821, 1826, 1831, 1833, 1835, 1841). Βλ. Ἀλεξ. Σούτσου, *Τὸ Πανόραμα τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθῆναι 1875, σ. 108:

...«Εἰς τὸν ὠραῖον Βόσπορον, εἰς τῆς τρυφῆς τὰ στήθη
ἡ ποίησις τῆς νέας μας Ἑλλάδος ἐγεννήθη.
Ἐκεῖ ὁ Ἀθανάσιος, ὁ νέος Ἀνακρέων,
ὠραῖα πρῶτος ἔψαλε τὰ κάλλη τῶν ὠραίων»...

22. Στὴν ἴδια συλλογὴ ἀνήκει καὶ τὸ στιχοῦργημα «Quarda che bianca luna», πρὸς ἔχει ἐπίσης μεραφραστῆ ἀπὸ τὸ Λασκαράτο (βλ. *Ἀπαντα*, τ. Β', σ. 507: «Δὲς τὴ λαμπρὸν φεγγάρι») ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλους ποιητές. Μία παραλλαγή του, δημοσιευμένη τὸ 1848 στὸν *Αἰῶνα* μὲ τὸν τίτλον «Αὐτοσχέδιον», εἶχε ἀποδοθεῖ στὸν Διονύσιον Σολωμὸν (βλ. καὶ σημ. 26)· μία ἄλλη, διαφορετικὴ, εἶχε δημοσιευθεῖ σὲ πολλὰς παλαιότερες ἀνθολογίας μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Π. Σούτσου καὶ μὲ τὸν τίτλον «Ἡ Ἑρωτικὴ Ἑσπέρα» (βλ. καὶ Αἰνίου Πολίτη, *Ποιητικὴ Ἀνθολογία* βιβλίον τέταρτον).

Παραθέτω, αντικριστά, τὸ ἰταλικὸ πρωτότυπο καὶ τὲς δύο μορφές τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου (1: τοῦ Almanacco καὶ 2: τῆς πλήρους ἀναδημοσιεύσεως στὰ «Στιχουργήματα Διάφορα»). Στὰ ἑλληνικά κείμενα διατηρήθηκε ἡ ἀρχικὴ ὀρθογραφία καὶ στίξη· γιὰ τὸ ἰταλικὸ χρησιμοποιήθηκε ἡ πληρέστερη ἔκδοση τῶν ποιημάτων τοῦ Vittorelli (1911)²³.

Non t'accostare a l'urna
che il cener mio rinserra:
questa pietosa terra
è sacra al mio dolor.

Odio gli amanni tuoi,
ricuso i tuoi giacinti:
che giovano agli estinti
due lacrime o due fior?

Empia! Doveni allora
porgermi un fil d'aita,
quando traeva la vita
ne l'ansia e nei sospir.

A che d'inutil pianto
assordi la foresta?
Rispetta un'ombra mesta
e lasciala dormir.

Μὴ σημόσης στὸν τάφο μου ἀπά-
νου

Ποῦ κλεῖ μέσα τ' ἀχνὸ ἄμωρφο
σῶμα,

Τοῦτο μ' ἔκραζε τὸ ἔσπλαγχνο
χῶμα

"Οντες μ' ἔδιοχνες ἄσπλαγνη
ἐσύ.

Μὴ σημόσης στὸν τάφο μου ἀπά-
νου

Ποῦ κλεῖ μέσα τὸ ἄμωρφο σῶ-
μα.

Τοῦτο μ' ἔκραζε τὸ ἔσπλαγχνο
χῶμα

"Οντις μ' ἔδιοχνες ἄσπλαγνη
ἐσύ.

Οἱ Φαναριῶτες καὶ ἡ Ἀθηναϊκὴ Σχολή, Ἀθήνα, «Δωδώνη», χ.χ., σ. 84-85 καὶ σ. 208). Γιὰ τὸ δεύτερο αὐτὸ στιχουργήμα τοῦ Vittorelli βλ. Ἡλία Π. Βουτιερῖδη Ὁ Σολωμὸς καὶ οἱ Ἕλληνες. Α' Ὅταν ἐξοῦσε ὁ Σολωμὸς, Ἀθήνα 1937, σ. 79-84.

23. Βλ. Jacopo Vittorelli, *Poesie*, a cura di Attilio Simioni, Bari, «Laterza», 1911, σ. 86. Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν ὑπόδειξη τῆς ἔκδοσης τὸν καθηγ. Marrio Vitti.

Μισῶ τώρα τὴν ἄκαιρη ἀγάπη	Τώρα τὶ νὰ μοῦ κάμουνε τ' ἄνθια
Τώρα ἀρνιοῦμ' ἄνθη, δάκρυα	Καὶ τὰ δάκρυα ποῦ χύνεις γιὰ
σπαρμένα:	μένα!
Τὶ ὠφελοῦν τὰ κορμιὰ τὰ θα-	Τὶ ὠφελοῦν' τὰ κορμιὰ τὰ θαμ-
μένα	μένα
Τὰ δάκρυά σου καὶ τ' ἄνθη,	Τὰ δάκρυά σου καὶ τ' ἄνθια
σκληρή;	σκληρή;
Τότες ἔπρεπε ἀχάριστη τότες	Τότες ἔπρεπε ἀχάριστη, τότες
Νὰ μοῦ στάξης μιὰ λίγη βοή-	Νὰ μοῦ δώσης μιὰ λίγη βοή-
θια	θεια,
"Οντες μ' ὅπνεε ἀκόμη στά	"Οντις μὸπνεε ἀκόμη στά στή-
στήθια	θια
Ἡ καρδιὰ λαβομένη ἀπὸ σέ.	Ἡ καρδιὰ λαβομένη ἀπὸ 'σέ.
Τώρα τί μ' ἀνοφέλευτες κλάψες	Τώρα τὶ μὲ ἀνωφέλευτες κλάψες
Τὰ φιλήсуχα δάση κουφένεις;	Τὰ φιλήсуχα δάση κουφένεις;
Φέρε σέβας μιᾶς σκιᾶς λυπημέ-	Φέρε σέβας σκιᾶς λυπημένης
νης	Ποῦ κοιμᾶται στὸν τάφο γιὰ
Ποῦ δὲ θέλει σ' ἀκούσει ποτέ.	σέ.

Ἡ παραβολὴ τοῦ κειμένου τοῦ Almanacco, ἔκ τὸ ἰταλικὸ πρωτότυπο δείχνει πὼς ἡ ἑλληνικὴ ἀπόδοση ὑστερεῖ· ἡ μεταφορὰ στὰ ἑλληνικὰ γίνεται ἄτεχνα καὶ ἀμήχανα. Ἐκφράσεις ὅπως δάκρυα σπαρμένα (στ. 6) νὰ μοῦ στάξεις μιὰ λίγη βοήθεια (στ. 10), τὰ φιλήсуχα δάση κουφένεις (στ. 14) μαρτυροῦν ἐκφραστικὴ δυσκαμψία ἐνῶ κάποτε (στ. 6, 8) ὑπάρχουν καὶ μετρικοὶ παρατονισμοί. Στούς περισσώτερους ἄλλωστε στίχους παρατηροῦνται παρεκκλίσεις ἀπὸ τὸ πρωτότυπο, ποὺ τὶς περισσώτερες φορὲς κάθε ἄλλο παρὰ πετυχημένες εἶναι: π.χ. οἱ στ. 3 καὶ 4 (τοῦτο μ' ἔκραζε τὸ ἔσπλαγχο χῶμα ὄντες μ' ἔδιοχνες ἄσπλαγχη ἐσὺ)) εἶναι ἐντελῶς παραλλαγμένοι καὶ ἐξ αἰτίας τῆς συντακτικῆς τους σχέσης μὲ τοὺς στ. 1 καὶ 2, σὲ μεγάλῳ βαθμῷ ἀκατάληπτοι· ἀνάλογα παραλλαγμένοι μὲ προσθῆκες ποὺ δὲν ὑπάρχουν στὸ πρωτότυπο, εἶναι καὶ οἱ στ. 5, 6, 7, 8, 11, 12 καὶ 16. Ἐπίσης δὲν διατηρεῖται ἐντελῶς ἡ μετρικὴ μορφή τοῦ πρωτότυπου: τὸ ἰταλικὸ ἐναλλάσσει τροχαῖκοὺς ὀκτασύλλαβους καὶ ἐπτασύλλαβους, μὲ ὁμοικαταληξία ABBG/ΔΕΕΓ/ΖΗΗΘ/ΙΚΚΘ· ἡ ἑλληνικὴ μετάφραση ἔχει τοὺς πρώτους στίχους κάθε στροφῆς ἀναπαιστικούς δεκασύλλαβους καὶ τὸν τέταρτο ἀναπαιστικὸ ἐννεασύλλαβο: διατηρεῖ, κάπως, τὸν τύπο τῆς ὁμοικαταληξίας τοῦ ἰταλικοῦ. Ἡ ἐνδεχόμενη ἐπίδραση τοῦ Λασκαράτου ἀπὸ γνωστὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ποιήματα σὲ

ἀναπαιστικό ρυθμό, όπως, π.χ., «Ἡ Καταστροφή τῶν Ψαρῶν» (1825), «Ἡ Φαρμακωμένη» (1826), ἡ «Νεκρική Ὠδὴ (ἀπόσπασμα)» (1827) τοῦ Σολωμοῦ, εἶναι ἓνα ἐνδιαφέρον ζήτημα, ποῦ χρειάζεται ὅμως νὰ διερευνηθεῖ.

Στὴ δεύτερη μορφή τῆς μετάφρασης, παρατηροῦμε μερικές σημαντικές ἀλλαγές: ἀπαλείφονται ἢ ἀντικαθίστανται ἄτυχες ἐκφράσεις τῆς πρώτης μορφῆς (πβ. στ. 6, 10), μεταφράζονται διαφορετικὰ ὀρισμένοι στίχοι (πβ. στ. 5, 6, 16) καὶ γενικὰ γίνονται τροποποιήσεις ποῦ ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τὴ μετρικὴ καὶ λεκτικὴ ἐξομάλυνση τοῦ κειμένου (πβ. στ. 2, 15). Ἴσως ὁ Λασκαράτος ξαναδοῦλεψε τὸ στιχοῦργημα αὐτὸ μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς μελοποίησής του²⁴.

Συνοψίζοντας, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ ἐλληνικὴ μετάφραση στὴν πρώτη της εἰδικὰ μορφή, εἶναι μία φιλότιμη, ἀλλὰ, ἀτελὴς νεανικὴ προσπάθεια, ποῦ δὲν καταφέρει νὰ μεταφέρει στὴ γλώσσα μας τὴ χάρη τοῦ ἰταλικοῦ κειμένου, φανερώνει ὅμως ἴσως, ὀρισμένα γλωσσικὰ καὶ μετρικὰ πρότυπα τοῦ νέου ποιητῆ. Ὁ Λασκαράτος ἀποδεικνύεται ἐδῶ, σὲ ἓνα ποίημα μὴ σατιρικό, «ἐκτὸς κλίματος», καὶ αὐτὸ γίνεται ἐμφανέστερο, ὅταν σκεφθοῦμε πὼς τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ στιχοῦργήματα τοῦ *Almanacco*, μεταφρασμένο τὴν ἴδια χρονικὴ περίοδο, διατηρεῖ ἀκέραιο τὸ χαρακτήρα τοῦ πρωτότυπου καί, ταυτόχρονα, ἔχει δική του χάρη καὶ φυσικότητα.

Πάντως, ὅπως ἀναφέραμε καὶ πιὸ πᾶνω, τὸ στιχοῦργημα τοῦ Vittorelli ἦταν πασίγνωστο στὰ Ἑπτάνησα, ἀλλὰ διαδεδομένο καὶ στὸν ὑπόλοιπο ἐλληνικὸ χῶρο. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μετάφραση τοῦ Λασκαράτου ὑπάρχουν καὶ πολλὲς ἄλλες, καμωμένες ἀπὸ ἐπώνυμους ἢ ἀνώνυμους ποιητὲς²⁵ καὶ τὸ ποίημα δὲν λείπει ἀπὸ καμία σχεδὸν παλαιότερη ἀνθολογία. Μία μάλιστα ἀπὸ αὐτές²⁶, ποῦ δημοσιεύτηκε τὸ Μάρτιο τοῦ 1849

24. Βλ. παραπάνω, σημ. 5, 6.

25. Βλ. Ἡλία Π. Βουτιερίδη, ὁ.π., σ. 75-79.

26. Στὴν ἐφημ. Ὁ Αἰὼν (ἀρ. 932, 15.1.1849, σ. 3β-γ, ἀρ. 933, 19.1.1849, σ. 4α-β, ἀρ. 945, 5.3.1849, σ. 4α καὶ ἀρ. 948, 16.3.1849, σ. 4β-γ) δημοσιεύθηκε μία συλλογὴ ἀπὸ δεκάεπτα συνολικὰ ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ ὁ ἐκδότης τους (ὑπογράφει μὲ τὰ ἀρχικὰ Μ.Π.Β. καὶ πρόκειται πιθανώτατα γιὰ τὸ Μαρίνο Παπαδόπουλο-Βρετό) δηλώνει πὼς τὰ ποιήματα βρισκόνταν σὲ ἓνα χειρόγραφο τετράδιο ποῦ ὁ ἴδιος πῆρε ἀπὸ κάποιον φίλο του καὶ ποῦ «προήρχετο εὐθὺ ἀπὸ τοῦ συγγραφέως». Τὸ δέκατο πέμπτο ποίημα τῆς συλλογῆς αὐτῆς εἶναι ἡ μετάφραση τῆς ὠδῆς τοῦ Vittorelli ἀπὸ τὸ Λασκαράτο. Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι τὸ ὅτι τὸ τελευταῖο ποίημα τῆς συλλογῆς εἶναι ἡ μετάφραση τοῦ «Guarda che bianca luna» ποῦ ἀποδόθηκε στὸ

στὸ φιλελεύθερο «Αἰώνα» τοῦ Ἰωάννη Φιλήμονα καὶ ἀποδόθηκε στὸν Διονύσιο Σολωμό, δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν πρώτη μορφὴ τῆς μετάφρασης τοῦ Λασκαράτου στὸ Almanacco per l' anno 1831.

Κρίστα Ἀνεμούδη-Ἀρζόγλου

Σολωμό. Γιὰ τὰ προβλήματα τῆς δημοσίευσης αὐτῆς στὸν *Αἰώνα*, βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Γ. Βαλέτα, «Κριτικὰ στὸ Σολωμό. Α'». Ἡ πρώτη ἔκδοση τοῦ Σολωμοῦ», περ. *Φιλολογικὸς Νέος Κόσμος*, 5 (Ἰούλιος 1935), σ. 149-165.